

La Flandre Libérale en de Vlaamse Beweging (1874-1884)

José VERSCHAEREN

De gebeurtenissen van het Europese revolutiejaar 1848 brachten katholieken en liberalen een laatste maal samen onder een unionistisch vaandel. Doch toen het gevaar eenmaal was geweken, nam de verdeeldheid opnieuw toe. Vooral te Gent verliep de polarisering ongemeen heftig. Ook de kranten speelden hier hun rol. De *Messenger de Gand*, sedert 1830 de opvolger van de *Journal de Gand*, nam in 1856 opnieuw zijn oude titel aan. Deze spreekbuis van de Gentse liberalen incarneerde een hardnekkig orangisme, was slechts zeer langzaam geëvolueerd naar een aanvaarden van de Belgische staat en kon uiteindelijk via het liberalisme zijn antiklerikalisme handhaven. In de jaren 1870 verliet het blad de doctrinaire vleugel van de partij voor een progressistische koers. Hierop kwam *La Flandre Libérale* tot stand ¹.

Op 1 december 1874 kwam het eerste nummer van deze krant van de pers. Er was toen een gematigd katholiek ministerie o.l.v. de Theux aan het bewind, zodat het blad als oppositiekraant van start ging. Het stelde zich dan ook politiek radicaal en hevig antiklerikaal op, en noemde deze laatste houding zelfs haar eerste programmapunt. Hoe reageerde nu de bestaande pers op het verschijnen van een nieuwe confrater? De katholieke dagbladen zagen in LFL een gevaarlijke concurrent voor de *Journal de Gand*, lange tijd dé spreekbuis van de Gentse Liberale Associatie. Zij leidden er bovendien de zwakheid van het liberalisme uit af, dat nu door twee kranten moest verdedigd worden. De *Journal de Gand* van zijn kant heette het nieuwe blad welkom en hoopte dat zijn antiklerikalisme de Gentse liberale opinie nieuw leven zou inblazen ².

Gesticht tijdens een oppositiekraant van de liberale partij bleef LFL echter ook na de liberale verkiezingsoverwinning van 1878 en na de regeringswisseling oppositie voeren tegen het kabinet van Frère-Orban. Naar eigen zeggen is het blad ook nooit de officiële woordvoerder van de Liberale Associatie geworden ³ en had het geen uitdrukkelijke bindingen met de liberale partij.

1. E. VOORDECKERS, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium (1667-1914)*, p. 13-15, 287-290.

La Flandre Libérale wordt verder afgekort als LFL.

2. *Le Bien Public*, 2 en 3 dec. 1874; *Fondsblad*, 30 nov., 4 en 5 dec. 1874; *Le Nouvelliste*, 1 en 3 dec. 1874; *Journal de Gand*, 2 dec. 1874.

3. LFL, 1 mei 1929.

Wel verdedigde het de vrijheidsidealen, essentieel voor het liberalisme, en zag het zichzelf als „een lichtbaken in het onwetende Vlaanderen”⁴.

Het jaar 1884 vormde een keerpunt. De katholieken grepen opnieuw, en voor vele jaren, de macht. Van dat ogenblik af verging het LFL, zoals trouwens ook de liberale macht, minder goed. De toon van het blad werd minder agressief en veel abonnees gingen verloren⁵. Ideologisch maar ook taalkundig bleef LFL in Vlaanderen een minderheid vertegenwoordigen.

Wij hebben de houding van LFL tegenover de Vlaamse problematiek en de Vlaamse Beweging onderzocht tot 1884. De beginjaren van de krant vielen samen met een keerpunt in de Vlaamse Beweging. De eerste taalwet die het gebruik van het Nederlands regelde in strafzaken, was net met veel moeite goedgekeurd. Het dagblad was gesticht door de gebroeders Callier, van wie hoogleraar Albert Callier lid zou worden van de „Association flamande pour la vulgarisation de la langue française” (1898), die de vervlaamsing van de Gentse rijksuniversiteit moest tegengaan. Zijn broer Alexis, procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent, zou in 1910 een van de stichters zijn van „L'Union pour la défense de la langue française à l'université de Gand”. Ook Henri Keurvels, sinds 1875 redacteur van LFL, zou meewerken aan *Ons belang*, het blad van de verzetsbeweging tegen de vernederlandsing van de RUG⁶. LFL richtte zich tot de Gentse Franssprekende burgerij; de krant werd gelezen door de elite, door de intellectuelen, vrije en zelfstandige beroepen, de grootindustriëlen en de hogere middenstand. Het scheen dus voor de hand te zullen liggen dat hun opvattingen ook in de krant zouden terug te vinden zijn en dat LFL hun belangen tot de zijne zou maken.

Wij sloten af in 1884 als het einde van de liberale regeringsmeerderheid, als het einde van de schoolstrijd waarin de katholiek-liberale tegenstellingen bijzonder hevig waren geweest, en ook als de doorbraak van de socialistische pers te Gent met het centenblad *Vooruit* van E. Anseele⁷, en tenslotte omdat na 1884 de liberale pers aan betekenis en strijdvaardigheid schijnt te verliezen. LFL was hiervan een frappant voorbeeld. De periode 1874-1884 was het hoogtepunt van de krant. In de jaren negentig bracht het blad nog wel antiklerikale artikels, maar die waren minder fanatiek, de aanvallen waren indirect. Na 1884 vermijdt de krant zoveel mogelijk een opvallende leiderspositie en houdt het zich bij een gematigd weergeven van wat haar lezers graag willen horen⁸.

4. LFL, 8 okt. 1876.

5. C. CAMPS, *Monografie van La Flandre Libérale (1874-1899)*, onuitgeg. lic. verhand. RUG, 1977, p. III, 7, 10.

6. *Ibidem*, p. 27-29, 32.

7. E. VOORDECKERS, *a.w.*, p. 17.

8. E. CAMPS, *a.w.*, p. 287.

LFL brengt de Vlaamse kwestie voor het eerst ter sprake, en nog wel op de frontpagina, op 22 december 1874 n.a.v. een brief van de Gentse liberaal en progressist Paul Voituron. Deze zet zich af tegen de liberale partij, die zich onder doctrinaire leiding zeer conservatief opstelt, in tegenstelling tot de zich met „le masque du progrès” aanbiedende katholieke partij. Zo werkten de katholieken een ruime kieshervorming uit, hieven zij de invoerrechten op levensmiddelen op en losten zij o.m. ook de Vlaamse kwestie op⁹. LFL reageerde vrij vinnig en riposteerde dat de doctrinairers „la question des Flandres” niet hadden opgelost gedurende de dertien jaren dat zij aan het bewind waren geweest. De mortaliteit bleef in Vlaanderen hoger dan in de provincie Namen, er waren meer teringlijders dan in Luxemburg enz. Maar ook de katholieken deden en doen daar nog steeds niets aan¹⁰. Over de „taalbeweging” echter geen woord, geen stellingname, geen pro, geen contra.

Voor LFL bestond er maar één vijand, de klerikale partij¹¹. Al wie zich tegen deze en haar invloed verzet, geniet haar sympathie en steun. Zo ook het Willemsfonds, met zijn bij uitstek beschavende taak, zijn strijd tegen de onwetendheid en voor de verspreiding en uitbreiding van het onderwijs. LFL verdedigt fervent deze vereniging en de doelstellingen die zij nastreeft met de publikatie van wetenschappelijke boeken, kunstboeken en literaire werken in de Vlaamse taal en daardoor juist in het bereik van diegenen voor wie ze bestemd zijn, met het inrichten ook van volksvoordrachten en -bibliotheken, waar ook de armen toegang hebben, kortom met het aanmoedigen van kunst en wetenschap en met het versterken van het nationaal gevoel¹².

Met dezelfde kracht en ijver wordt de katholieke tegenhanger van het Willemsfonds, nl. het Davidsfonds, aangevallen en afgedaan als „een klerikale beweging onder de mom van een literaire en taalkundige organisatie”. Welke Vlaamse schrijver zal hiervoor het Willemsfonds verlaten en zich in zulke intellectuele bekrompenheid wagen, vraagt LFL. Het Davidsfonds „... ne sera jamais que le corollaire des sociétés xavériennes, c.à.d. impuissante à leur faire ressaisir cette influence sur le mouvement flamand, à laquelle ils tiennent tant... Comme tous les programmes flamingants cléricaux, celui du Davidsfonds ne parle que des intérêts de la langue maternelle, du sentiment national, du développement moral et intellectuel des populations flamandes. Ces populations ayant appris à leurs dépens ce que ces mots ronflants signifient dans la bouche des cléricaux, il faut espérer que cette fois, ils ne tromperont plus que ceux des Flamands qui veulent être trompés... D’un

9. LFL, 22 dec. 1874.

10. LFL, 23 dec. 1874.

11. LFL, 1 en 16 jan. 1875.

12. LFL, 10 jan. en 3 juli 1875.

autre côté, la partie intelligente des populations flamandes ne prendra jamais au sérieux les sacristains et autres nullités que les fondateurs du Davidsfonds veulent déjà faire passer pour des littérateurs de mérite... L'éducation littéraire des Flamands a fait des progrès en dépit des cléricaux et de leurs alliés flamingants... il reste au parti libéral un devoir à remplir. C'est d'encourager de toutes ses forces et par tous les moyens les Flamands libéraux, le Willemsfonds et les autres sociétés du même genre¹³.

Op 19 juni 1875 publiceert LFL een artikel van professor Bluntschli over de Duits-Belgische betrekkingen. Het blad geeft geen commentaar bij de inhoud en de strekking van dit artikel, waarin toch uitvoerig wordt ingegaan op de samenstelling en de verhoudingen van de Belgische bevolking, de Franse invloeden, het Germaanse element bij de Vlamingen en de Vlaamse taal en spelling. Doch al gaat LFL niet dieper in op deze tekst, het betekent toch wat in de kolommen van de krant te lezen dat de Vlaamse spelling heel wat heeft gewonnen bij de toenadering met Holland, dat de Vlaamse taal, oorspronkelijk een dialect van het Duits, zich heeft losgemaakt van de Duitse taal, literatuur en wetenschappen, dat de Hollandse letterkunde dit niet volledig kan compenseren en dat Bluntschli het begrijpelijk vindt dat de verschillen in taal, gebruiken, karakter en ideeën tussen Walen en Vlamingen bij Frankrijk hoop wekken op een annexatie van het zuidelijk landsgedeelte en dat sommige Vlamingen op een hereniging met Nederland aansturen!¹⁴. Wij zullen zien dat LFL later de vlaamsgezinden voor dit laatste waarschuwt. Op 9 augustus 1875 laat LFL zich n.a.v. de publikatie van het verslag van de algemene vergadering van de Gilde van Sinte Luitgaarde lovend uit over de Vlaamse Beweging. Deze vereniging van vlaamsgezinde, hoofdzakelijk Westvlaamse intellectuelen was in 1874 gesticht o.m. onder impuls van leraren van het Sint-Lodewijkscollege te Brugge om in te staan voor redactie en verspreiding van *Rond den Heerd*. Dit tijdschrift was een tijdlang de spreekbuis van de Westvlaamse taalparticularisten¹⁵. Deze Gilde had volgens LFL „schijnbaar” een literair doel, nl. het behoud van de Westvlaamse taal. Maar van de 77 leden waren er 54 priesters. LFL ziet als „werkelijk” doel dan ook het geestelijk isolement van de Vlamingen, door hen te beroven van elk contact met andere volkeren die dezelfde taal spreken. De leiders van de Vlaamse Beweging willen een taaleenheid realiseren met Nederland. Het nut daarvan is voor LFL onbetwistbaar, nl. een nauw contact en participatie aan het intellectueel leven van een volk met een rijke literatuur, en een stevige stam van het Nederlandse volk, waardoor efficiënt weerstand kan geboden

13. LFL, 3 april 1875.

14. *Les rapports de l'Allemagne et de la Belgique*, verschenen in het Berlijns blad *Gegenwart*; LFL, 19 juni en 3 juli 1875.

15. J. BOETS, art. *Gilde van Sinte Luitgaarde*, en *Rond den Heerd*, in *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, I, p. 597 en II, p. 1353.

worden tegen indringing van vreemde talen. Elkeen, zegt LFL, die gehecht is aan het behoud en de vooruitgang van de Vlaamse taal in onze gewesten, moet die toenadering tussen het Vlaamse en het Hollandse volk vurig wenssen. De St.-Lutgardisgilde wil „Westvlaams” blijven omdat de kennis van de Hollandse taal Hollandse boeken zou doen lezen, die over het algemeen doordrongen zijn van protestantse ideeën en gevoelens. Dit binnenbrengen van het protestantisme in België hield natuurlijk op lange termijn gevaren in voor het katholicisme.

Uiteindelijk staat LFL dus nog steeds op het antiklerikale standpunt, maar de houding van het blad tegenover de Vlaamse Beweging is toch merkwaardig en zeker niet negatief, al is die beweging voor haar slechts een middel. Dit wordt nog bevestigd n.a.v. een zeer lang artikel over *Les périls de la nationalité et de la liberté belges*, overgenomen uit het Brusselse radicale weekblad *La Discussion* en waarvoor LFL de grootste aandacht van haar lezers vraagt. Hierin wordt gesteld dat de vooruitgang van de katholieke partij slechts kan gestuit worden wanneer in het Vlaamse land de priester het niet meer alleen voor het zeggen zal hebben. De invloed van de godsdienst op een volk is immers groot en nefast. De Vlamingen kunnen ervan meespreken. In de 16e eeuw vielen zij na de opstand terug onder het oude juk en waren zij ten prooi aan een zichtbaar verval, terwijl het protestantse Noorden bloeide. In Wallonië zijn er ook katholieken, maar die zijn minder fanatiek. De verlichte klassen zijn er niet door de taal gescheiden van de massa. In Vlaanderen groeit het bijgeloof van dag tot dag, omdat alleen de geestelijke er zich tot het volk richt in zijn eigen taal. Om de Vlamingen te onttrekken aan de invloed van de geestelijkheid, moet men hun taal spreken. Aldus heeft de Vlaamse Beweging, die van nature liberaal is, haar reden van bestaan. Zij verdient alle sympathie van de liberale partij. Krijgt ze die niet, wordt deze beweging niet begrepen, dan zal de godsdienstkwestie gans onze politiek gaan domineren en zal het gedaan zijn met onze vrijheid. Eigenaardig genoeg wordt dit niet begrepen. Zowel liberalen als katholieken staan er over het algemeen tamelijk onverschillig tegenover. Een vooruitziende politiek moet recht doen wedervaren aan de Vlaamse zaak.

Anderzijds mogen de Vlamingen niet het onmogelijke vragen. Een taalgebruik wordt niet van bovenuit opgelegd, tenminste niet met succes. De Vlamingen moeten het land doen begrijpen dat de Vlaamse kwestie geen ijdele fantasie van literatoren is, maar van vitaal belang is voor de natie, dat het lot van België kan afhangen van de oplossing die eraan wordt gegeven. De openbare opinie moet op dit punt voorgelicht worden en de leiders van de Vlaamse Beweging moeten zich hoeden voor buitenmatig ongeduld. Voorzichtigheid en vaderlandsliefde zijn hun geboden. Hierop volgt dan een waarschuwing voor een Duitse annexatie en voor de gevaren van een te grote sympathie voor Nederland. Verdenkingen dat men streeft naar een hereniging moeten zeker vermeden worden.

Vlaanderen heeft een „esprit nouveau” nodig, gaat LFL verder. Het onderwijs is wel een machtig middel tot beschaving, maar het volstaat niet om het hoofd te bieden aan het katholicisme. Het volstaat ook niet dit katholicisme te bestrijden. Een nieuwe doctrine, een religieuze hervorming moet er komen. Dat dit niet zo gemakkelijk te realiseren is, wordt aangetoond door eminente geleerden als Em. de Laveleye. Deze acht dit zelfs onmogelijk. Toch ligt hier alleen de oplossing, houdt LFL vol. Het voorwerp van die hervorming moet een cultus zijn die de vrijheid huldigt¹⁶. Enkele weken later noemt de krant het lager onderwijs toch hét machtigste wapen tegen het katholicisme. De verstandelijke en morele emancipatie van de massa zet noodzakelijkerwijze een punt achter de overheersing van de kerk. Het is dus erg belangrijk dat de gemeentebesturen in liberale handen zijn, omdat zij over het lager onderwijs beschikken¹⁷. Maar LFL denkt hier nu reeds duidelijk aan de komende gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1875.

Op 12 oktober 1875 neemt LFL een verslag over van een volksbanket, ingericht door de Liberale Vlaamse Bond van Antwerpen, en de krant drukt ook het in het Vlaams gestelde menu af, en commentariceert: „C'est une des notes caractéristiques du banquet et de la manifestation. Le libéralisme anversois, sans étroitesse d'esprit, sans exclusivisme, a franchement adopté l'idiome local, et cela n'a pas médiocrement contribué à sa popularité et à son influence. Il a enlevé ainsi aux cléricaux une arme qu'ils avaient longtemps dirigé contre lui.”¹⁸.

Wanneer J. De Vigne in november 1875 te Antwerpen aantoont hoezeer de liberale overwinning in de gemeenteraadsverkiezingen een nationale overwinning is en te danken is aan de liberale Vlaamse Beweging en hoezeer de zaak van de Vlaamse taal verbonden is met de zaak van de vooruitgang en de vrijheid, dan plaatst LFL daar een uitroepteken achter¹⁹. Wat later heeft het blad het echter over een „grote antikatholieke beweging”, die de Antwerpenaars naar de overwinning heeft geleid, een overwinning die een aanzienlijke invloed uitoefent op de andere liberale centra, in de eerste plaats Gent. Daar bestaat weliswaar geen Geuzenbond, maar „hoevelen onder ons zijn vandaag niet Geus in hart en nieren”. De doctrinaire liberaal en burgemeester van Gent De Kerchove ging dan ook als vertegenwoordiger van een enorme meerderheid van Gentse liberalen naar Antwerpen om de gelukwensen van het „libéralisme flamand” over te maken en hij schaarde zich met alle vrienden „sous la bannière du grand Marnix”²⁰.

16. LFL, 16-17, 18 en 19 aug. 1875. Niet alleen E. de Laveleye, o.a. ook Max Rooses en J. Vuylsteke waren ervan overtuigd dat veeleer een hervorming van het onderwijs hun strijd tegen de katholieken zou vooruithelpen.

17. LFL, 25 sept. 1875.

18. LFL, 12 okt. 1875.

19. LFL, 3 nov. 1875.

20. LFL, 26 nov. 1875.

Deze „geuzerij” werd op zondag 28 november 1875 ook te Gent benadrukt op een nationale manifestatie waarop meer dan twintig associaties vertegenwoordigd waren. Het geuzenlied van J. De Geyter was bestemd om „un chant national” te worden²¹. Dus eerst en vooral geus! Dat is de band onder de liberalen! Voortdurend bepleit LFL deze eenheid van de liberale partij. Dit gebeurde vooral n.a.v. de uitsluiting van de Gentse progressisten. LFL keurt daarmee geen eventuele nuances af. Wel moet gezamenlijk de gemeenschappelijke vijand, de klerikale partij, bestreden worden. *Het Volksbelang*, orgaan van de Gentse liberale Vlaamsgezinden, treedt deze opvatting trouwens bij en LFL neemt het artikel van het blad gretig over²².

LFL staat trouwens niet ongunstig, positief zelfs tegenover de Vlaamse liberale Vereniging, en de houding van de leden ervan bij stemmingen in de associatie. Het belang van deze vlaamsgezinde fractie wordt ook door de krant erkend, wanneer zij schrijft dat tegen deze vereniging niet zou kunnen opgetreden worden zoals tegen de „Cercle progressiste” „sans désorganiser et ruiner l’association libérale”²³.

Wij wezen reeds op de pleidooien van LFL voor liberale steun aan het Willemsfonds²⁴. Dank zij de Vlaamse volksvoordrachten en volksbibliotheken, ware hefbomen van politieke en echt nationale opvoeding, bezit Gent een echt liberaal gemeentelijk kiezerskorps. Deze voordrachten vormen de machtigste dam die het liberalisme kan opwerpen tegen zowel de rode als de zwarte internationale, waarmee de geestelijkheid bedoeld wordt²⁵. Noemt Julius Vuylsteke het doel van het Willemsfonds „l’émancipation morale et intellectuelle de nos populations flamandes par l’usage et l’étude de la langue maternelle”, dan vertaalt LFL dit in „... un puissant auxiliaire pour le triomphe définitif des idées libérales”, en nog „chaque section du Willemsfonds est un véritable boulevard opposé à l’envahissement de la superstition et du cléricalisme...”²⁶.

In het vooruitzicht van de verkiezingen van 8 juni 1880 verdedigt LFL de door de liberalen sedert 1878 gevoerde politiek. De krant heeft het wel over de creatie van een ministerie van openbaar onderwijs, de herziening van de wet van 1842 op het lager onderwijs, de neerlegging van een wetsvoorstel op het middelbaar onderwijs en de belofte om het hoger onderwijs te reorganiseren, doch zij heeft geen woord over voor de wens van de flaminganten,

21. LFL, 27, 28, 29 en 30 nov. 1875.

22. LFL, 17 dec. 1875.

23. LFL, 26 feb. 1876. In de vergadering van 29 maart 1876 herriep de associatie deze uitsluiting van de progressisten, evenwel zonder goedkeuring van hun programma.

24. Zie ook LFL, 8 jan. 1877, 25 okt. en 1 nov. 1877.

25. LFL, 30 nov. 1877.

26. LFL, 6 en 23 april, 3 en 8 okt. 1879, 4 feb., 15 dec. 1880, 11 jan. 1881.

ook van de liberale, om het middelbaar onderwijs te vernederlandsen²⁷. Pas op 21 januari 1882 bericht het blad dat de centrale afdeling van de Kamer het wetsvoorstel over het gebruik van het Nederlands in het middelbaar onderwijs in Vlaanderen volledig en unaniem heeft aangenomen en dat het dus bijna zeker door het parlement zal aangenomen worden. Waarover ging het? De centrale afdeling bevestigde de gelijke rechten van het Nederlands en het Frans en stelde een vérgaande vernederlandsing voor. Haar voorstellen lagen dichterbij de voorstellen van Coremans, die op een bijna volledige vernederlandsing aanstuurden, en betroffen ook de voorbereidende afdelingen van de middelbare scholen, de beroepsafdelingen van de athenea en een aangepaste lerarenopleiding. Belangrijk was de toevoeging van een artikel dat aan de minister van onderwijs — oorspronkelijk aan de beheerscomités van de scholen (in feite de gemeentebesturen) — de mogelijkheid liet om, na raadpleging van de ouders, te beslissen dat de Nederlandstalige lessen tevens in het Frans zouden gegeven worden. Hierdoor zou dus een Waalse afdeling naast elke Vlaamse kunnen geplaatst worden²⁸.

De liberalen waren in deze materie erg verdeeld. Er dreigde zelfs een breuk tussen de gematigde Gentse groep rond Vuylsteke en het hoofdbestuur van het Willemsfonds enerzijds en de meer radicale Brusselse en Antwerpse liberale flaminganten anderzijds.

De bedoeling van het wetsvoorstel vindt LFL goed en het wetsvoorstel krijgt de sympathie van de krant. Er moet inderdaad nog heel wat gedaan worden aan het onderwijs van de Vlaamse taal. De kloof tussen de geletterde elite en het ongeletterde volk in onze provincies moet gedempt worden. Het is goed dat het volk de „Franse taal” leert, dat het „tweetalig” is. Het voorstel van de centrale afdeling en van de regering wil het middelbaar onderwijs grotendeels in het Nederlands. Op vraag van de gezinshoofden zal parallel met het Nederlandstalig onderwijs ook een Franstalig onderricht ingericht worden. Dit noemt LFL maar rechtvaardig en redelijk. Doet men dat niet, dan verdrijft men deze leerlingen naar de scholen van de geestelijkheid, waar deze wet niet van toepassing zal zijn.

Tegen enkele „minder gelukkige details” heeft LFL echter bezwaren. Zo vindt het blad de stelling dat de voorbereidende afdelingen lagere scholen zijn te absoluut. Er zijn verschillen. Zij recruteren onder een andere — een meer Franstalige — bevolkingsklas en bereiden voor op humaniorastudies waarvoor de grondige kennis van het Frans noodzakelijk is. De krant vreest dat bij een volledige vernederlandsing deze afdelingen niet meer aan het gestelde doel zullen beantwoorden en dat het middelbaar onderwijs voor diegenen die het Vlaamse stelsel verkiezen, nauwelijks vruchten zal dragen.

27. LFL, 20 mei 1880.

28. Zie L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging*, I, p. 110-115.

Zij zullen heel wat achterstand op de andere leerlingen hebben door hun beperkte kennis van het Frans. Uiteindelijk zullen de leerlingen voor het Franse stelsel kiezen, en waar dit laatste niet bestaat, voor de klerikale school. Dat kan verholpen worden door vanaf de voorbereidende afdelingen „sommige” vakken in het Frans te geven. LFL sluit hier eerder aan bij het amendement van de Gentse liberaal Wagener, „dont il serait en vérité plus que ridicule de suspecter les sympathies pour le flamand”. Wagener stelde een gelijktijdig Nederlandstalig en Franstalig onderwijs voor in de voorbereidende afdelingen. Het stelsel van Waalse en Vlaamse afdelingen en de tweetaligheid van de voorbereidende afdelingen werden vurig verdedigd door de Brusselse liberaal Vanderkindere, volgens L. Wils „vermoedelijk de meest Vlaamsgezinde liberaal in de Kamer”.

LFL beoogt hier niet, zegt het blad, de Franstalige belangen, maar wel de belangen van wie echt Vlaams willen leren zonder daarom minder Frans te kennen, de belangen van het Vlaamse stelsel zelf, van de hervorming beoogd door de centrale afdeling, die meer kansen van welslagen zal hebben wanneer zij minder radicaal zal zijn! Wij zouden het bijna gaan geloven.

Doch dit alles noemt LFL slechts detailkritiek. Nu pas komen de ernstige bezwaren. De eventuele weigering van een Franse afdeling zou dikwijls de doodsteek voor een school betekenen, ten voordele van een klerikaal gesticht. Het besproken wetsvoorstel beschermt „onze” scholen niet tegen dit gevaar, meent LFL, omdat het aan de regering de zorg en de beslissing laat het dubbele stelsel al dan niet toe te passen. Vandaag is de regering wel liberaal. Maar indien de katholieken aan de macht komen, over welk wapen zouden zij dan niet beschikken tegen onze middelbare scholen en *athenea*?²⁹.

Pas twaalf maanden later komt LFL nog eens uitgebreid terug op deze kwestie. Het merendeel van de leerlingen van het middelbaar onderwijs heeft als moedertaal niet het Vlaams, maar het Frans, de meest gebruikte taal door de grote meerderheid van de „Classe bourgeoise”. Deze kinderen leren op school het Vlaams net zoals zij er Duits en Engels leren en „ne le savent — leurs études terminées — que comme on sait une langue étrangère, qu'on s'est borné à apprendre à l'école”. Dit euvel moet verholpen worden, want onder de onwetendheid, onder dit isolement van een groot deel der bevolking lijden niet alleen de lagere klassen, maar heel de maatschappij. En het is de liberale partij, zegt LFL, die hierin dringend verandering moet brengen. De kwestie is echter delicaat. Overdreven ijver kan niet alleen het beoogde doel maar ook de hogere belangen van ons nationaal en liberaal onderwijs compromitteren. Er moet niet alleen rekening gehouden worden met het feit dat het merendeel van de gezinnen die hun kinderen

29. LFL, 21 jan. 1882.

aan onze scholen toevertrouwen, het Frans als moedertaal hebben, maar ook met de grote afkeer van deze families om het Frans in het onderwijs van hun kinderen op te offeren. LFL wil dat in de wet duidelijk de posities van de twee talen worden bepaald en vastgelegd, dat de leerstof in het Nederlands én in het Frans wordt onderwezen en dat de beide talen „la même importance” hebben. In het arrondissement Brussel moet de regering „un régime mixte” inrichten³⁰.

Na de stemmingen in de kamer levert LFL nog herhaaldelijk commentaar. De krant verwerpt nogmaals de bestaande toestand, omdat de Fransonkundige Vlamingen onder klerikale invloed blijven. De verschillende lagen van de bevolking moeten met elkaar kunnen spreken, de Vlamingen onder elkaar, maar ook, in de mate van het mogelijke, met de landgenoten uit Wallonië. Hiertoe is het nodig dat in Vlaanderen „tout le monde sache le flamand, et que la connaissance du français y soit aussi répandue que possible”. Daarom is LFL ook tevreden met het amendement van de minister van onderwijs, Van Humbeek, waardoor „la création des cours flamands ne peut entraîner la suppression de l’enseignement des mêmes matières en français”. LFL vindt nu eigenlijk ook, in tegenstelling met wat de krant vroeger beweerde, de idee van de inrichting van een gelijktijdig Franstalig onderwijs naast het Nederlandstalige, niet gelukkig, omdat de leerlingen daardoor niet tweetalig worden. En dat is toch de bedoeling! De krant is er bovendien van overtuigd dat dit doel zal gemist worden ten nadele van het Nederlands. Te Gent bijvoorbeeld zou het merendeel van de ouders zonder twijfel „le régime français” verkiezen, of bij ontstentenis hiervan een privé-school of een school in het Waalse land, boven een middelbare school waar het Frans is uitgesloten. Het aannemen van de amendementen van Wagener, Vanderkindere en Van Humbeek wordt door LFL met vreugde begroet. Zij bewijzen een dienst aan het land, aan de liberale partij en vooral aan het onderwijs van de Vlaamse taal. De talrijke vrienden van het openbaar onderwijs, vrienden ook van het Vlaams onderwijs, zouden het artikel van de centrale afdeling waardoor het onderricht in de voorbereidende afdelingen uitsluitend in het Nederlands moest geschieden, met spijt en ontevredenheid hebben zien aannemen³¹. Het waren vooral de Antwerpse en Brusselse Willemsfondsafdelingen die deze amendementen hadden gecontesteerd samen met de katholieke vlaamsgezinden.³²

Enkele dagen later stelt LFL vast dat een gedeelte van de flaminganten ontevreden is over het aangenomen wetsvoorstel en dat zij liever de wet in haar

30. LFL, 11 dec. 1882. Het amendement-Vanderkindere-Wagener, hier door LFL gesteund, werd door de kamer aangenomen met 49 stemmen tegen 45; LFL, 13 dec. 1882.

31. LFL, 17 dec. 1882.

32. Universiteitsbibliotheek Gent, Hs. III, 1.1.2 en 1.2.2 (ingekomen briefwisseling en verslagen van vergaderingen van het Willemsfonds), L. WILS, *a.w.*, p. 112.

geheel verworpen wilden zien. Dit zijn fanatici, die hun medestanders in de Kamer onrecht aandoen en hun eigen belangen niet meer zien. LFL verdedigt vurig het amendement-Wagener en verwerpt het ontwerp van de centrale afdeling als „l'ombre, la vaine apparence, la satisfaction illusoire”. Art. 5 ervan voorzagt immers ook een uitsluitend Franstalig onderwijs en het lijkt LFL evident dat de ouders de Franse afdelingen zouden moeten kiezen, opdat hun kinderen met vrucht humaniorastudies aan het atheneum zouden kunnen aanvangen. Het Vlaams onderwijs zal dus weinig baat meebrengen. Het amendement-Wagener daarentegen wil dat de lessen verplicht en aan allen gegeven worden in het Nederlands én in het Frans. Niemand zal dus nog de school verlaten zonder de Nederlandse taal te kennen. En dit is toch het nagestreefde doel, „la chose tangible, le résultat pratique, le seul raisonnable que l'on puisse demander”. Wat kan men nog meer verlangen? „Proscrire absolument l'enseignement français de l'enseignement moyen” zou de ondergang van onze scholen betekenen! Dat een Delaet en een Coremans zo iets vragen, tot daar, schrijft LFL, maar dat de liberale flaminganten daar ernstig zouden aan denken, zou het blad niet kunnen dulden³³.

Men mag ook niet vergeten dat vooral door de Franse taal, zelfs in de provincies, de invloed van de liberale ideeën zich doet gelden. De inspanningen van de katholieken, van de Delaets en de Coremansen, om de verspreiding van het Frans te verhinderen, tonen voldoende aan dat „elle aussi est une œuvre essentiellement libérale”. Het ideaal zou zijn dat in Vlaanderen iedereen zowel Nederlands als Frans kent. Hiertoe is de goedgekeurde wet een lovenswaardige inspanning³⁴.

Wat bepaalde nu deze merkwaardige wet, die tot stand was gekomen onder een „liberaal anti-Vlaams ministerie, tegen een overwegend Waalse meerderheid in”, en die een eerste bres sloeg in het bestaande stelsel van systematische verfransing via het onderwijs?³⁵ Het Nederlands zou de voertaal zijn in de voorbereidende afdelingen, met een zodanig onderricht van het Frans dat de leerlingen in staat zouden zijn het middelbaar onderwijs in het Frans te volgen. Voor de rijksmiddelbare scholen zelf en de athenea beoogde men het aanleren van een tweetalige vakterminologie. Behalve de lessen Nederlands en het gebruik ervan als initiatie tot Duits en Engels, zouden nog twee leergangen in het Nederlands gegeven worden. Hiervoor zouden de leerkrachten opgeleid worden in een Vlaamse normaalafdeling, toe te voegen aan de Gentse universiteit. Ten behoeve van belangrijke ambtenarenkernen in de grote Vlaamse steden kon de regering beslissen alle of sommige van die Nederlandstalige lessen tevens in het Frans te laten onderwijzen.

33. LFL, 22 dec. 1882.

34. LFL, 25 jan. 1883.

35. Prayon van Zuylen; zie H. VAN VELTHOVEN, *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*, p. 91.

Tussendoor betreurt LFL dat de wetgever blijft spreken van een Vlaamse taal. Zij wil dat Vlaams vervangen zien door Nederlands en verwijst hiervoor naar de eenmaking van de spelling tussen Noord en Zuid, de inspanningen van J.-F. Willems en de publikaties van het Willemsfonds, gesproken uit „un besoin de lumière et d'horizon... du besoin d'être rattaché à une civilisation moins bornée”³⁶.

LFL verdedigt vurig de stad Gent als vestigingsplaats voor de op te richten normaalschool. Zij reageert hier tegen Waalse confraters zoals *La Meuse*, die Luik naar voren schuiven. *La Meuse* was op 12 oktober 1883 heftig van leer getrokken tegen „l'intention manifesté par le gouvernement de créer à Gand une section historique flamande” en tegen de oprichting van Vlaamse athenea die door de regering was beloofd, „cédant à contre-cœur aux crailleries des flamingants”. LFL weerlegt dit ten stelligste. Geen flamingant heeft dergelijke athenea gevraagd, noch in de Kamer noch elders. Zo fanatiek zijn ze niet. Sommigen, maar zij vormen geen meerderheid, hebben wel min of meer overdreven eisen. Heethoofden zijn er trouwens ook in „la partie Wallonisante du pays”. LFL twijfelt ook aan de waarde van de enquête, volgens welke de gezinshoofden „ne voulaient pas d'enseignement flamand, que leurs fils avaient besoin de savoir le français et non le flamand”. De krant meent te weten dat slechts één prefect zich in dubieuze termen tot de ouders heeft gewend. De overigen hebben enkel uiting gegeven aan hun vrees dat een onmiddellijke en integrale toepassing van de wet van 15 juni 1883 een nadelige invloed zou hebben op het leerlingenbestand van de athenea. „La presse anti-flamingante” — en daar rekent LFL zichzelf dus niet bij — heeft vele huisvaders verkeerdelijk doen geloven dat de wet van 1883 „impliquait en quelque sorte l'abandon de la langue française”. Eigenlijk had de vraag anders geformuleerd moeten worden, met de nadruk op het behoud van een degelijk Franstalig onderwijs en daarnaast „une connaissance convenable du flamand”. Slechts weinige ouders zouden dan negatief geantwoord hebben³⁷.

Begin augustus 1884 vraagt LFL de aandacht van zijn lezers voor de Vlaamse normaalafdeling van de Gentse rijksuniversiteit en het blad verschaft praktische informatie over toelatingsvoorwaarden, inschrijvingen, beurzen en de duur van de studies³⁸.

Besluit

LFL is vóór alles een liberale krant. Centraal bij haar staat de eenheid van de partij, één front tegen de gemeenschappelijke vijand, de katholieke partij en

36. LFL, 23 dec. 1882.

37. LFL, 25 okt. 1883.

38. LFL, 3 aug. 1884.

de geestelijkheid. Wij hebben de schaarse artikels waarin de Vlaamse kwestie aan bod komt, op de voet gevolgd. De krant ziet de Vlaamse taal als een instrument, als een wapen in de antiklerikale ontvoogdingsstrijd van de lagere bevolgingsklassen. Het Vlaams is het enige communicatiemiddel tussen de intelligentsia en het volk. Om die reden moeten de hogere standen en de middenstanden zich de kennis van het Vlaams eigen maken. Anderzijds moet de lagere klassen via het onderwijs een voldoende kennis van de Franse taal bijgebracht worden, opdat zij zouden kunnen profiteren van voortgezet onderwijs in de athenea en middelbare scholen en van het liberale gedachtegoed. In de grote Vlaamse steden als Gent en Antwerpen was het flamingantisme als deelgroep binnen de doctrinaire koterie aanvaard. De Vlaamse Liberale Vereniging en de Liberale Vlaamse Bond vormden er een georganiseerde vlaamsgezinde aanwezigheid. De associaties hadden op die manier de dissidenten opnieuw in de partijschoot opgenomen, uit politieke overwegingen, tot behoud van het kiezerskorps. Datzelfde politiek opportunisme vinden wij terug in LFL. De krant heeft wel aandacht voor de Vlaamse kwestie en wil de indruk wekken er met sympathie tegenover te staan. Zij wilde de vlaamsgezinde intellectuelen onder haar lezers niet afschrikken.

Bij de bespreking van het wetsvoorstel tot vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs gaat LFL „in principe” akkoord, maar zij is bang voor de grote toegevingen, waardoor de Franssprekenden hun kinderen in groten getale naar de katholieke colleges zouden sturen. Dit zou erg nadelig zijn voor het liberalisme en de vrijzinnigheid. Volledige vernederlandsing wordt dus van de hand gewezen. Enkele vakken vernederlandsen, ja, dat kan nog wel, op voorwaarde dat hierdoor de Franstaligen niet benadeeld worden. Het ideaal van de krant is in feite het Franstalige standpunt dat ten hoogste een tweetalig statuut voor Vlaanderen wil toestaan. Zoals in het parlement alle Vlaamse wetsvoorstellen door talloze amendementen worden uitgehold, zo verkleint ook LFL met haar „kritische bedenkingen” de draagwijdte van deze wetsvoorstellen. Aldus staat de krant volledig achter de Franstalige belangen, „une œuvre essentiellement libérale”, zoals zij zegt. Zij verdedigt in dezelfde lijn ook de gematigde (Gentse) liberale vlaamsgezinden, die slechts gelijke rechten voor het Vlaams in Vlaanderen vragen en dus tweetaligheid. Daarbij komt dat de eerste taalwet op het gebruik van het Nederlands in strafzaken slechts terloops wordt vermeld op 21 februari 1876, terwijl de tweede wet op het taalgebruik in de administratie in 1878 helemaal wordt doodgezwegen. Dit alles bezorgt LFL op Vlaams gebied een nadelig saldo.